

YUMOR YARATISHDA POETIK VOSITALARNING O'RNI

Shabir Ahmad Khaliliy

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti

2-kurs magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada adabiy asarlarda yumor yaratishda poetik vositalarning tutgan o'ri tahlil qilinadi. Hazil va kulgi unsurlari poetik ifoda orqali qanday kuchaytirilishi, ularning obraz va g'oyaviy mazmun bilan aloqadorligi ko'rib chiqiladi. Jumladan, kinoya, mubolag'a, tamsil, parodiya kabi badiiy usullar misollar asosida ochib beriladi.

Kalit so'zlar: yumor, poetik vosita, kinoya, mubolag'a, parodiya, tamsil, badiiy ifoda, komizm

Аннотация: В статье анализируется роль поэтических приемов в создании юмора в литературных произведениях. В нем рассматривается, как элементы юмора и смеха усиливаются посредством поэтического выражения, а также их связь с образностью и идеологическим содержанием. В частности, на примерах объясняются такие художественные приемы, как ирония, преувеличение, аллегория и пародия.

Ключевые слова: юмор, поэтический прием, ирония, преувеличение, пародия, аллегория, художественное выражение, комизм

Annotation: This article analyzes the role of poetic devices in creating humor in literary works. It examines how elements of humor and laughter are enhanced through poetic expression, and their relationship to imagery and ideological content. In particular, artistic methods such as irony, exaggeration, allegory, and parody are explained on the basis of examples.

Keywords: humor, poetic device, irony, exaggeration, parody, allegory, artistic expression, comicism

Yumoristik obrazlar talqini – bu, asar yoki vaziyatda kulgili, o'yinchoq, o'zgacha qarashni yaratish uchun tasvirlangan obrazlarning ko'pligi va xilma-xilligini anglatadi. Bu obrazlar ko'pincha hayotning jiddiy tomonlarini kulgili tarzda tasvirlashga asoslanadi va shuningdek, odamlarning o'zaro munosabatlarini yoki jamiyatdagi ayrim noqulayliklarni hazil va ironiya orqali ifodalaydi. Yumoristik obrazlar turli janrlarda va turli shakllarda paydo bo'lishi mumkin. Ular ko'pincha kulgili, o'ziga xos va kutilmagan xususiyatlarga ega bo'lib, tomoshabinning diqqatini tortadi. Misol tariqasida bir nechtaalarini ko'rishimiz mumkin.

Adabiy asarlar insonga estetik zavq baxsh etish bilan birga, uni o'ylantiradi, kuldiradi, ta'sir qiladi. Kulgi san'ati yoki yumor — o'ziga xos badiiy usul bo'lib, jamiyatdagi turli hodisalarni ijtimoiy va axloqiy nuqtai nazardan tanqidiy tarzda aks ettiradi. Yumor yaratishda poetik vositalar muhim o'rin tutadi. Ular orqali oddiy bir holat o'quvchiga qiziqarli, kulgili yoki o'tkir kinoyali ko'rinishda taqdim etilishi mumkin. Zamonaviy adabiy jarayonlarda badiiy tasvir vositalari orasida poetik ifoda elementlarining o'рни beqiyosdir. Ayniqsa, yumoristik asarlarda bu vositalar estetik ta'sir kuchini oshiradi, obrazlar xarakterini ochadi va o'quvchining e'tiborini tortadi. Yumor o'zi qat'iy janr emas, balki satira, hajv, parodiya kabi ko'plab janrlarning tarkibiy unsuri sifatida mavjud bo'lib, uning kuchi ko'p hollarda muallifning poetik mahoratiga bog'liq bo'ladi. Shu sababli, poetik vositalar va yumor o'rtasidagi bog'liqlikni nazariy hamda amaliy jihatdan o'rganish dolzarb ilmiy masaladir.

Yumorning poetik tabiati - Yumor ko'pincha komik obrazlar, noan'anaviy qarama-qarshiliklar, til o'yinlari orqali ifodalanadi. Poetik vositalar esa aynan shu holatlarni kuchaytirishda xizmat qiladi. Hazil o'z-o'zidan yuzaga kelmaydi — u poetik strukturada joylashgan ma'no qatlamlari, badiiy vositalarning o'zaro uyg'unligi orqali vujudga keladi.

Kinoya — aytilgan fikrning zid ma'noda tushunilishi orqali kulgi yaratishga xizmat qiluvchi poetik vosita. Masalan, Abdulla Qahhorning “Sinchalak” hikoyasida qahramonning oddiy va befoyda harakatlari kinoyali tilda tasvirlanadi, bu esa o'quvchini kuldiradi, ammo shu bilan birga fikrlashga undaydi.

Mubolag‘a – voqea-hodisalarning ko‘pirtirib tasvirlanishi bo‘lib, ko‘pincha kulgili tasvir yaratish uchun qo‘llanadi. Hazil bilan bo‘rttirilgan ifoda o‘quvchi ongida g‘ayritabiiy va kulgili taassurot uyg‘otadi. Mumtoz adabiyotda bu uslub Mirtemir, Erkin Vohidov kabi shoirlar satirik she‘rlarida tez-tez uchraydi.

Parodiya mavjud badiiy shakl yoki janrni masxarali, kulgili tarzda takrorlash asosida hosil qilinadi. Parodiya — bu satiraning yumshoq ko‘rinishi bo‘lib, uni yaratishda she‘riy forma, qofiya

Poetik vositalar – bu badiiy matnda emotsional-psixologik, obrazli ta’sirni kuchaytiruvchi stilistik elementlardir. Ularga metafora, epitet, ironiy, litota, tashbih, kinoya, gradatsiya, personifikatsiya kabi turli vositalar kiradi. Ushbu vositalar yordamida matnda kulgi uyg‘otish, ijtimoiy illatlarni ochish, obrazlar xarakterini chuqurlashtirish mumkin.

Ironiya – yashirin tanqid va kulgi vositasi. Jumladan, G‘afur G‘ulomning “Shum bola” asarida Qoravoy obrazining harakatlari orqali jamiyatdagi ayrim illatlar (qo‘rqoq murabbiy, poraxo‘r militsiya) kulgi ostiga olinadi. Bu yerda kinoya va ironik gap tuzilmalari muhim rol o‘ynaydi.

Litota va **hiperbola** – hajmni sun‘iy tarzda kamaytirish yoki kattalashtirish orqali kulgi uyg‘otadi. Jumladan, Abdulla Qahhorning “Odam bo‘lish qiyin” hikoyasida asosiy obrazlarning oddiy holatlarni “katta muammo” sifatida tasvirlashi orqali yumor vujudga keladi.

Tashbih va **metaforalar** ham kulgili kontekstda ishlatilganda kutilmagan badiiy effektlar hosil qiladi. Masalan, Erkin Vohidovning satirik she‘rlarida:

“Sening boshindagi xayollar,

Itning orqasiga bog‘langan konfet qutisi”

kabi metaforik ifoda orqali kulgi va istehzo uyg‘otiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsyasi. Toshkent, “O‘zbekiston“ nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2005.

2. I. Karimov. Asosiy vazifamiz – Vatanimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligini yanada yuksaltirishdir. Toshkent, „O‘zbekiston“ 2010.
3. Mirziyoyev Sh. Insonparvarlik, ezgulik va bunyodkorlik - milliy g'oyamizning poydevoridir. - Toshkent, 2021.
4. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. - Toshkent: O'zbekiston, 2016.
5. Mirtojiyev M. O'zbek tili semasiologiyasi. - Toshkent, 2010
6. Mirziyoyev Sh. Insonparvarlik, ezgulik va bunyodkorlik - milliy g'oyamizning poydevoridir. - Toshkent, 2021. - B. 4.
7. I. Karimov. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. Toshkent, „Ma'naviyat“, 2009.
- 8."Erkin Vohidovning so'z qo'llash mahorati " Respublika ilmiy amaliy anjumani materiallari . Guliston -2020
9. Vohidov E. Saylanma. 1-Kitob.- T, Sharq, 2001 - B. 4.
10. Qudratov T. Nutq madaniyati asoslari . - T, 1993